

Revolutie ‘for the lulz’. De opkomst en transformatie van de online sociale beweging Anonymous

Justus Uitermark

Anonymous is een doorlopend transformerende virtuele zwerm die zich tijdelijk formeert rond uiteenlopende collectieve acties op het internet. De beweging maakte het leven van tieners kapot met online treiterij maar schoot ook Tunesiërs te hulp toen Ben Ali's regime de Jasmijnrevolutie probeerde neer te slaan. Hoe kan het dat Anonymous zonder formele leiders, organisatiestructuur, toelatingseisen of regels toch in staat is tot grootschalige, risicovolle en strategische collectieve actie? En kunnen we verklaren dat Anonymous bij de ene actie zich uitput in hoogdravende idealen terwijl de beweging het volgende moment een sadistische wreedheid aan de dag legt?

Social and political change has always been enacted, everywhere and at all times, from a myriad of gratuitous actions, sometimes uselessly heroic
(Castells, 2009, p. 2)

Op 12 juni 2006, de verjaardag van Bill Cosby, werd Habbo Hotel – een virtuele ontmoetingsplek voor tieners – overspoeld door duizenden ‘nigra’s,’ zwarte mannen met Afrokapsels en discokleding. De nigra’s maakten een menselijke muur rond zwembaden en vormden swastika’s¹. Toen de moderators van Habbo Hotel de nigra’s verwijderden, klonken beschuldigingen van willekeur en racisme. De nigra’s verspreidden zich, doken onder in bibliotheken en privékamers, om later hun stormloop op de zwembaden te hervatten. Een jaar later waren de nigra’s terug, met nog meer opzweepende en bizarre retoriek. In een absurdistische parodie op “the million men march” van Martin Luther King, blokkeerden de nigra’s Habbo’s zwembaden “to stop the AIDS!” en tegen het racisme van de Habbo-moderators. In de wervingsfilmpjes voor de Habbo Raids die op Youtube en andere kanalen circuleerden – beelden van ‘Afroducks’ (een eend met een afrokapsel) en andere absurditeit, ondersteund door het opzweepende nummer Final Countdown van Europe – werden kijkers opgeroepen met een leus die in vele variaties zou weerklinken:

We are many.
We are one.
We do not forgive.
We do not forget.
We are fragile.

1 Met dank aan Willem de Koster, Maarten Loopmans, Emiel Rijshouwer, Walter Nicholls en de referenten en de redactie voor inspirerend commentaar.

We are invincible.
We are powerless
We are Gods.
We are Anonymous.

Figuur 1 Screenshot van het begin van de Habbo Raid 2006²

De non-identiteit Anonymous wordt traditioneel gebruikt door verliefden op Valentijnsdag of door boze brieven-schrijvers, maar de stormloop op Habbo markeert het begin van Anonymous als een grillige en vaak meedogenloze virtuele beweging. Anonymous' bekendste actie was het tijdelijk uitschakelen van de websites van financiële instellingen (zoals Mastercard, VISA en Paypal) die in december 2010 Wikileaks hun diensten ontzegden, maar de beweging heeft in de afgelopen jaren een duizelingwekkend aantal uiteenlopende acties uitgevoerd.

In de specifieke sociaal-virtuele ruimte van het internet kon Anonymous ontstaan als een radicaal decentrale beweging. We kunnen spreken van een *rhizomatische beweging* waarvan de evolutie niet wordt bepaald door een centrale ordenaar maar door een telkens veranderende virtuele samensmelting van geografisch verspreide gebruikers en systemen. Dit artikel analyseert hoe een rhizomatische beweging als Anonymous verschillende verschijningsvormen aanneemt en evolueert. Hoe komt collectieve actie tot stand zonder formeel leiderschap, lidmaatschap of regels? Hoe kunnen we verklaren dat Anonymous de aandacht verlegde van het lastig vallen van christelijke pubers tot het ondersteunen van de Tunesische revolutie?

Om vat te krijgen op deze fluïde beweging, begon ik in december 2010 met het bezoeken van plekken waar anons – de internetgebruikers die opereren onder het

2 Online: http://encyclopediamatica.com/The_Great_Habbo_Raid_of_July_2006 (accessed 5 april 2011)

label Anonymous – zich verzamelen, zoals chatkanalen, *image boards* en Twitter. Ik bracht vooral veel tijd door op de chatkanalen van Anonymous Operators die tijdens de onderzoeksperiode (december 2010 – juni 2011) een belangrijk forum waren voor de voorbereiding en coördinatie van operaties. Met enige regelmaat participeerde ik in conversaties, ik organiseerde samen met een anon een informatieavond over Anonymous en incidenteel hielp ik bij vertalingen. Telkens als ik individuele gesprekken voerde die ik eventueel voor dit onderzoek zou gebruiken, identificeerde ik mezelf als universitair onderzoeker. Ik sprak in levende lijve met vijf anons wiens betrokkenheid uiteen liep van zeer intens tot beperkt. Door urenlang te turen naar het scherm, te chatten met anons en achtergrondonderzoek te doen naar de gebruikte termen en technieken ontwikkelde ik een gevoel voor het spel en de spelers (Bourdieu, 1996) zonder overigens de technologische finesses te kunnen doorgronden.

De eerste sectie schetst de institutionele ecologie van het internet en geeft aan hoe in de sociaal-virtuele omgeving van het internet specifieke vormen van mobilisatie en coördinatie tot stand komen. De tweede sectie analyseert de vroege geschiedenis van Anonymous en laat zien hoe de strijd tegen Scientology, en de daarmee gepaard gaande verschuiving van *image boards* naar chatkanalen, de aard en verschijningsvorm van de beweging veranderde. De derde sectie onderzoekt hoe anons die zich organiseerden op de chatkanalen van Anonymous Operators zich achtereenvolgens richtte op copyrightorganisaties, de financiële bedrijven die hun diensten ontzegden aan Wikileaks, Arabische dictaturen en Amerikaanse beveiligingsbedrijven. In de discussie en conclusie wordt ten slotte besproken hoe Anonymous zich onderscheidt van andere sociale bewegingen.

Coördinatie zonder ordenaar: kenmerken van een rhizomatische beweging op het internet

Net als de radio, drukpers en andere communicatietechnologieën, heeft het internet de synchronisatie van geografisch afgezonderde actoren vergemakkelijkt en kwalitatief veranderd. Sociale bewegingen zijn per definitie samengesteld uit afzonderlijke actoren die zich op een verschillende tijden en momenten manifesteren onder dezelfde noemer, maar hoe ze in en aan elkaar zitten verandert met de omgeving waar ze verbindingen aangaan. Dat geldt voor alle sociale bewegingen (Langman, 2005) maar vooral voor een beweging als Anonymous, die aan het internet zelf is ontsprongen.

De opkomst van een wereldomspannende infrastructuur voor ogenblikkelijke (*instant*) communicatie heeft nieuwe vormen van samenwerking mogelijk gemaakt, waarbij geografische verspreide actoren op eigen initiatief deelgenoot kunnen worden van een collectieve onderneming. Waar politieke communicatie traditioneel verloopt via enkele grote televisiekanalen en kranten, is de sociaal-virtuele ruimte meer gedecentraliseerd (Benkler, 2006). Interburgers – *netizens* – kunnen blogs, sociale media en wiki's gebruiken als sociale platforms terwijl 2.0 toepassingen bezoekers in staat stellen direct commentaar te leveren. Manuel Castells spreekt in dit verband van "mass-self communication" die is "... self-gene-

rated in content, self-directed in emission, and self-selected in reception by many that communicate with many" (Castells, 2007, p. 248). De verminderde afhankelijkheid van de massamedia en de natiestaat stellen bewegingen in staat om via grensoverschrijdende netwerken relaties te vormen – "The emergence of mass self-communication offers an extraordinary medium for social movements and rebellious individuals to build their autonomy and confront the institutions of society in their own terms and around their own projects" (*ibid.*, 2007, p. 249). Binnen deze context ontstaan open en collaboratieve netwerken waarin in principe iedereen met een internetaansluiting kan participeren. De netwerken zijn open in de zin dat toegang gratis is en geen formele toegangseisen gelden. Ze zijn collaboratief omdat mensen samenwerken op basis van vrijwillige inzet, waardoor het moeilijk of onmogelijk is handelingen af te dwingen met formele autoriteit of fysieke kracht.

Anonymous is zeker niet de enige beweging op het internet die bestaat uit open en collaboratieve netwerken. Verschillende groepen rond Free and Open Software bestaan ook uit netwerken waarin vrijwilligers samenwerken, al hebben ze een hogere drempel dan Anonymous omdat ze meer technische vaardigheden vereisen. Anonymous is in strikte zin een label dat door iedereen kan worden gebruikt. Iedereen met een computer kan in principe binnen vijf minuten onderdeel van Anonymous worden door zich te melden op chatkanalen of te posten op *image boards*. Anonymous heeft geen telefoonnummer, geen woordvoerder, geen e-mailadres. Er is geen centrale ordenaar die ideologische samenhang kan sanctioneren of handelingen kan dirigeren. Deelname is in een heel elementaire zin vrijwillig; er is geen leider of baas die medewerking afdwingt via orders of sancties.

Epidemische evolutie en kudopolitiek

Door decentrale sociale technologie kunnen geografisch verspreide actoren virtueel samenkomen en eenzelfde identiteit aannemen. Maar wat bepaalt de richting en inhoud van dat proces? Bij formele organisaties wordt deze verandering in hoge mate gestuurd door een centrale organisatie die probeert fouten te voorkomen of corrigeren. In geval van onenigheid zijn er aangewezen personen die consensus afdwingen. Bij Anonymous is dat niet mogelijk. Iedereen kan een operatie aankondigen, een persbericht de wereld insturen of een site aanvallen in naam van Anonymous. Dat gebeurt ook. Dagelijks worden voorstellen gedaan om websites of instanties aan te vallen of om nieuwe initiatieven op te richten. Meestal komt er niks van terecht – het is een "hecatomb of failed attempts with few survivors" (Koopmans, 2004, p. 371). De levensduur en het bereik van een actie is afhankelijk van een paar anons die coördineren en organiseren, maar ook van een groot en diffuus netwerk van gebruikers die met triviale handelingen kunnen meewerken of tegenwerken. Met *kudo's* – de virtuele variant van een duim omhoog of omlaag – kunnen *netizens* hun waardering of afkeuring laten blijken op reddit, op Twitter kunnen ze berichten plaatsen of doorsturen, op Facebook kunnen ze zich aanmelden voor een actie of juist laten weten dat ze er niet zijn. We kunnen spreken van *kudopolitiek*, waarbij talloze triviale acties van schakelende gebruikers bepalen of en hoe een aankondiging of boodschap zich verspreidt.

Ook publieke communicatie ontstaat in dit proces van evolutie. Waar bij de meeste organisaties persberichten en andere vormen van communicatie worden bereid door een gespecialiseerd team en uiteindelijk goedgekeurd door de directie, geldt voor Anonymous dat (vrijwel) alle documenten worden opgesteld met collaboratieve software als www.typewith.me of www.piratenpad.de. Handleidingen, achtergrondinformatie, persberichten en adressenlijsten worden collaboratief geproduceerd nadat gebruikers een link hebben geplaatst in een van de (meestal publiek toegankelijke) chatkanalen. Als het collaboratief geproduceerde document voldoende aansprekend is, zullen andere anons het vertalen, omzetten naar video en verspreiden via netwerksites; het document verspreidt zich als een epidemie (zie Gladwell, 2001) door het virtuele lichaam – het gaat *viral*. Dit voorbeeld geeft aan hoe Anonymous werkt; als een rhizomatische beweging waar kwaliteit niet ontstaat door het uitsluiten van fouten of klungels, maar door epidemische evolutie via selectie en transformatie. Het is een stroom die wordt voortgestuwd door decentrale en strategische handelende knooppunten (menselijke gebruikers) die in voortdurend wisselende samenstellingen samenklonteren. Dit proces is niet machtsvrij – sommige *netizens* hebben meer bereik en dus invloed – maar volgt geen door een centrale ordenaar opgelegde logica. De onafhankelijke en vrijwillige inzet van gebruikers bepaalt of het lukt om websites te overbelasten, software te ontwikkelen, achtergrondonderzoek te doen, enzovoorts. Door de radicale openheid en decentraliteit van Anonymous kunnen fouten niet worden voorkomen maar worden ze wel gefilterd. Talloze plannen en teksten sneuvelen voordat ze goed en wel zijn afgemaakt, maar eens in de zoveel tijd worden operaties of berichten voortgestuwd door een decentrale massa. De transformatie van Anonymous kan begrepen worden in termen van evolutionaire dynamiek waarbij door selectie en interactie afzonderlijke eenheden samensmelten in wisselende samenstellingen (vgl. Koopmans en Olzak, 2004). De specifieke vorm die deze uitingen krijgen zijn het resultaat van de symbolische projecties die door die klonterende stromen worden voortgebracht.

Een superwezen

Anonymous is een projectie van anonieme gebruikers – een “idee” zoals anons zelf vaak zeggen. Anonimiteit neemt hierbij een centrale plek in, niet alleen om praktische redenen (wie anoniem is, kan niet juridisch of anderszins verantwoordelijk worden gehouden) maar ook omdat die identiteit het mogelijk maakt op te gaan in een groter geheel. In een pamflet dat op 2 februari 2011 op www.anonnews.org werd gepubliceerd, wordt het als volgt verwoord:

‘With the advent of the internet in general, and network infrastructure and peer-to-peer computing in particular, society – and the way it is organized – has undergone a dramatic change, the consequences of which are not yet completely visible. With this technology has come the first true opportunity to access, share, discuss, and produce information anywhere and anytime, transcending previous boundaries of locality and temporality, as well as certain socio-economic limitations. Moreover, as websites like Wikipedia have made abundantly clear, this technological development has presented us, for

the very first time in history, with the possibility to really separate the message from the messenger and judge information impartially. In addition, it gives true meaning to the prevalence of constructive and peer-reviewed collective action over the necessarily limited action of the individual. ... What is important here is that the singular individual and his actions become subordinate to the 'larger' yet anonymous result of the collective process that is the production of knowledge. It is the nameless collective and the procedures by which it is governed which in the end prevail over the necessarily biased and single-minded individual. ...'

'It is not surprising, that all these features and characteristics can also be found within ANONYMOUS - an idea and movement which was truly born out of these new technologies, these new principles of organizing things, these radical new ways of thinking. For it is exactly this being nameless, this lack of positive qualities, which enables anyone to project their own ideas, values and ideals into this open space of possibility that is referred to as ANONYMOUS.' (Anonymous pamflet, 2 februari 2011)³

De weerszin tegen leiderschap is diep geworteld in de hackerscultuur⁴ waarin Anonymous is ingebed. De anonimiteit van gebruikers versterkt de decentrale structuur – zonder namen, geen leiders; zonder leiders, geen hiërarchie. Anonimiteit is ook een centraal element in de Anonymoussymboliek. Bij demonstraties verbergen anons zich bijvoorbeeld vaak achter het masker dat wordt gedragen de hoofdpersoon 'V' die in de film 'V for Vendetta' die de strijd aanbindt met een totalitair regime. En het meest gebruikte symbool van Anonymous beeldt een man met een pak uit maar zonder hoofd waarmee tegelijkertijd de anonimiteit en het ontbreken van leiders worden benadrukt (Figuur 2). Het afwerpen van een individuele identiteit faciliteert het assembleren van een superwezen dat tot dingen in staat is die individuen nooit zouden kunnen bereiken of durven doen – uitgedrukt in slogans als "because all of us are crueler than any of us" of verbeeld in een virtuele variant van de Levithian (Figuur 3).

Onder meer puttend uit (verpopulariseerde ideeën over) *crowd intelligence*, chaostheorie en complexiteitstheorie, verbeelden anons zichzelf een macromanifestatie van decentrale interacties. Zo wordt Anonymous wel eens voorgesteld als een *global consciousness* – zoals denken het spontaan optredende (*emergent*) resultaat is van lokale interacties van hersencellen, zo zou het mondiale virtuele bewustzijn het spontaan optredende resultaat zijn van het samenvloeden van anons. Een

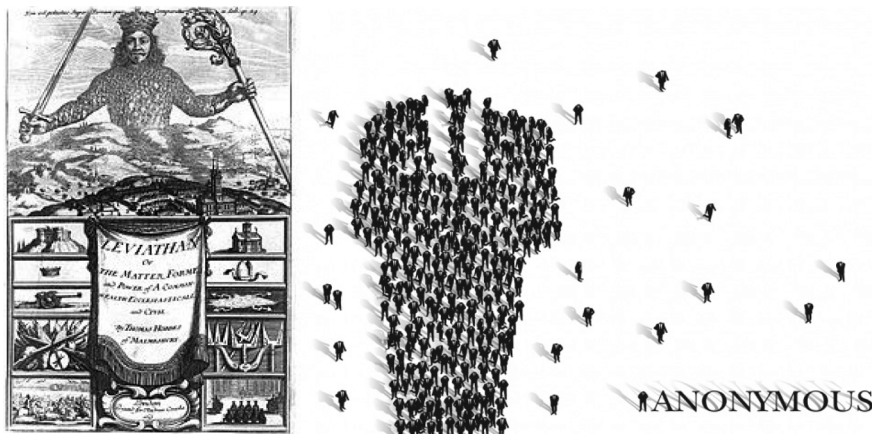
3 Online: <http://anonnews.org/?p=press&a=item&i=369> (bezoekt 2 april 2011)

4 De noemer hacker wordt door anons gereserveerd voor mensen met een buitengewone kennis van technologie. De grote meerderheid van anons zou zichzelf dan ook geen hacker noemen. Desalniettemin vormt de hackerscultuur zoals onder meer Blankwater (2011) en Coleman en Golub (2008) die omschrijven wel een centraal referentiepunt. Anders gezegd: ook zonder uitzonderlijke technologische vaardigheden kunnen *netizens* het meritocratische, collaboratieve en anti-autoritaire hackersethos omarmen.

Figuur 2 Anonymoussymboliek: anons met het masker uit 'V' for Vendetta en een man met pak maar zonder hoofd.

Figuur 3 De Levithian is opgebouwd uit driehonderd mannen en draagt als ondertitel “Non est potestas Super Terram quae Comparetur ei” (There is no power on earth to be compared to him)

ander voorbeeld is een zwerm vogels. In een van de voortdurend aangehaalde karakterisering, oorspronkelijk bedacht door de journalist Chris Landers,

‘Anonymous is a group, in the sense that a flock of birds is a group. How do you know they’re a group? Because they’re travelling in the same direction. At any given moment, more birds could join, leave, peel off in another direction entirely.’ (geciteerd in Wikipedia, lemma Anonymous, bezocht 26 februari 2011)

In een chat die ik waarnam beschreven anons zichzelf als “giant globs of digital mucus” – reusachtige klompen digitaal slijm. Anons maken in hun eigen woorden deel uit van de *Hive-mind*, een collectief gegenereerd bewustzijn dat opstijgt uit de razende stroom argumenten, *memes* en *chatter*.

De sociale synchronisatie via communicatietechnologie komt onder meer tot uit-
ing bij de Distributed Denial of Service-aanvallen. Met een DDoS-aanval wordt
een website of server overbelast door een overvloed aan berichten die vanaf
verschillende computers worden verzonden. Doorgaans worden DDoS-aanvallen
uitgevoerd door één gebruiker die met een *botnet* door virussen geïnfecteerde
computers (*zombies*) aanstuurt. Een van de karakteristieke kenmerken van Anony-
mous is dat de DDoS-aanvallen door vrijwillige gebruikers worden uitgevoerd.
Via bijvoorbeeld het simpele programma *Low Orbit Ion Canon* (LOIC) kunnen
gebruikers een website of server overladen met verzoeken. Als veel gebruikers dit
tegelijktijd doen, bezwijkt het doelwit. De LOIC bevat een 'hive mode' waarmee
gebruikers de controle van (een deel van) hun bandbreedte overdragen aan de
operators van een chatkanaal. De operators kunnen zo de totaal beschikbaar
gestelde bandbreedte gebruiken voor het richten van de aanval op één doel. Dat
doel wordt bepaald door de *hive mind* – een uitdrukking voor het collectieve
bewustzijn dat opstijgt uit de stemmingen en deliberaties in de kanalen. De *hive*
modus is de digitale uitdrukking van cognitieve synchronisatie – anons gaan op in
het geheel en dragen hun computers over.

Coördinatie, kinnesinne en ego's

De projectie van Anonymous als een complex organisme dat opstijgt uit lokale
interacties correspondeert deels met de feitelijke dynamiek van Anonymous maar
niet helemaal. Anders dan vogelzwermen, bijenkorven en slijmklonten, is Anony-
mous als mensenwerk de uitkomst van reflexief en strategisch handelen waarbij
individuen erkenning en respect nastreven. Juist omdat formele en praktische
toegangseisen zo goed als ontbreken, zijn er informele mechanismes voor het
begrenzen van de groep en het bepalen van onderlinge relaties. De precieze vorm
die reflexief en strategisch handelen aanneemt hangt sterk af van de setting.
Gebruikers die namens Anonymous spreken zijn aanwezig op Twitter, Facebook,
Second Life, Slashdot en Reddit maar de belangrijkste knooppunten worden
gevormd door *image boards* en *Internet Relay Chat*-kanalen.

Image boards zijn fora voor de uitwisseling van afbeeldingen. Op de *boards* waar
Anonymous gestalte kreeg, reageren gebruikers in de regel anoniem. Dat wil zeg-
gen: ze vullen geen naam in en krijgen daardoor automatisch 'Anonymous' als
label toegewezen. 4chan is met 10 miljoen unieke bezoekers per maand het druk-
ste board (Grigoriadis, 2011). Per dag worden 800.000 berichten op de site
geplaatst – meer dan 550 per minuut (*ibid.*). Op het grootste subboard (/b voor
'random' berichten), blijven de meeste berichten minder dan 5 seconden op de
voorpagina staan en minder dan 5 minuten op de site (Bernstein e.a., 2011). Door
de vluchtigheid, de massaliteit en de anonimiteit worden de boards een kolkende
stroom onsamenvangende berichten en afbeeldingen. Vooral de delen waar
'random' berichten geplaatst kunnen worden, zijn verzamelplaatsen van ano-
nieme gebruikers die alles posten van ponyillustraties tot en met necrofilieporno
en van statements over religie tot en met verzoeken om relatieadvies. Alleen
berichten waarop massaal wordt gereageerd, blijven langer staan. Op *image boards*
waar gebruikers niet te onderscheiden omdat ze allemaal de nick 'Anonymous'
krijgen, laten gebruikers met internetdialecten merken dat zij tot de gevestigden

behoren en worden buitenstaanders de mantel uitgeveegd met beledigingen (Bernstein e.a., 2011). De *boards* zijn hard maar voor de gevestigde gebruikers vormen ze een toevluchtsoord en thuishaven. Op de *boards* groeit een verwantschap tussen gebruikers – vooral jongemannen en tieners uit de Verenigde Staten en Europa – die hun diepste angsten en verlangens met elkaar delen. Die emotionele verwantschap en discursieve regels vormen ook de basis voor specifieke vormen van collectieve actie die doorgaans beginnen met een aankondiging die dan steun krijgt of niet. Acties zijn ad hoc, simpel, kort.

Anders dan de *image boards*, zijn gebruikers van chatkanalen te herkennen aan hun *nicks*, waardoor ze reputaties kunnen opbouwen. Wie een *botnet* heeft, in kan breken in systemen, video's kan maken, persberichten kan schrijven, kan programmeren of prettig (*lulzy*) kan communiceren wordt hoger gewaardeerd. Gebruikers die elkaar waarderen kunnen elkaar uitnodigen in kanalen waarvoor een uitnodiging verplicht is en die onzichtbaar zijn voor buitenstaanders – het virtuele equivalent van de achterkamertjes. Relaties met tegenstanders en onderling krijgen vorm door onder meer metaforen van (seksuele) overheersing (*owning*, *raeping/raping*, *butthurt*), broederschap (*bro*), blijken van waardering (+1, :, lol, *this!*, ^^) en het overvloedig gebruik van *running gags* (zoals het willekeurig gebruik van *also*, *cocks*). Er is veel bereidheid om elkaar te helpen en ideeën uit te wisselen maar anons wijzen elkaar voortdurend hun plaats. Het is een virtuele variant van (vooral *male*) *bonding* met de onderscheidende schuine grappen, obscure humor en truukjes.⁵ De informele rolverdeling wordt geformaliseerd door een formele status, bijvoorbeeld als *operator*. Door het gebruik van aliases en het creëren van een gedeelde cultuur kunnen anons in chatkanalen vertrouwen opbouwen, taken verdelen en strategieën ontwikkelen. Die grotere strategische capaciteiten gaan gepaard met mechanismes van machtsconcentratie. Machtsconcentratie is echter verre van volledig doordat er meerdere IRC-netwerken zijn, hiërarchieën verschillen per kanaal en de meeste gebruikers om de zoveel tijd hun *nick* veranderen. Voor zover lokale en tijdelijke vormen van leiderschap voorkomen, roepen die echter tegenkrachten op van anons die groeiende ego's afbranden of aspirerende leiders de maat nemen (Coleman, 2011).

Radicaal rhizomatisch

Sociale bewegingen zijn per definitie samenklontering van actoren met verschillende kenmerken en achtergronden. De burgerrechtenbeweging, de moslims, de feministische beweging en de neonazi's hebben ook geen formele leiders, toegangseisen of lidmaatschap. Ook de epidemische dynamiek van Anonymous is niet uniek (Gladwell, 2001). De studentenprotesten van '68 of Arabische revoluties werden ook niet georkestreerd door een centraal comité maar de afzonderlijke elementen zijn wel met elkaar verbonden en worden zo meegezogen in

5 Het vocabulair en de symboliek van Anonymous weerspiegelt de inbedding in de cultuur van tieners en jongemannen waarbij homo's en vrouwen geassocieerd worden met zwakte en mannelijke heteroseksualiteit met kracht. Vrouwen en meisjes maken desalniettemin onderdeel uit van Anonymous en er is ook – vooral onder de meer centrale anons – een opvallend grote groep homo's, biseksuelen en transseksuelen.

dezelfde stroom. Al deze bewegingen kunnen begrepen worden als complexe systemen met van met elkaar verbonden maar relatief autonome elementen waarvan de dynamiek geen uitgestippeld plan volgt (vgl. Koopmans, 2004; Koopmans en Olzak, 2004; Mitchell, 2009).

Wat Anonymous echter onderscheidt – en waarom het bij uitstek een rhizomatische beweging is – is, ten eerste, dat de beweging geheel bestaat uit open en collaboratieve netwerken. Waar voor veel andere bewegingen – zoals de studentenbeweging of de arbeidersbeweging – geldt dat ze voor een belangrijk deel bestaan uit formele organisatie die de rol van coördinator en animator op zich nemen, geldt voor Anonymous dat macht zich hooguit tijdelijk en plaatselijk concentreert rond onbezoldigde activisten (of, zoals de meer antipolitieke anons zichzelf omschrijven, *lulz lizards*). In alle settings waar Anonymous zich manifesteert – op Twitter, Facebook, de IRC-kanalen, de *image boards* – is de symbolische productie in de handen van gebruikers die samenwerken in open en collaboratieve netwerken; iets dat slechts mogelijk is doordat de controle van overheden en bedrijven op het internet een stuk beperkter is dan in de stedelijke ruimte (waar het, in de tegenstelling tot de virtuele ruimte, niet gebeurt dat een paar honderd mensen in een open vergadering een plan beramen en uitvoeren om een bank of de overheid te saboteren).

Anonymous onderscheidt zich, ten tweede, doordat er geen groepsbelang of ideologische positie is die alle anons met elkaar verbindt. Sommigen keren zich af van elke vorm van ideologie, anderen zijn radicaal libertair, weer anderen zijn meer anarchistisch ingesteld. Soms zijn acties racistisch of seksistisch terwijl ze andere keren juist uitgesproken anti-racistisch of anti-seksistisch zijn. Voor zover zich ideologische en organisatorische lijnen aftekenen, concentreert zich die niet rond een identiteit (vrouwen, homo's, democraten, moslims, enzovoorts) maar komt die voort uit een evolutionaire dynamiek. Die dynamiek is grillig maar niet richtingloos. De volgende paragrafen schetsen de evolutie die Anonymous heeft gemaakt.

De genesis en transformatie van Anonymous

De virtuele collectieve acties kregen het eerste gestalte op een subboard van 4chan bedoeld voor liefhebbers van Japanse *oekaki* tekenkunst (4chan.org/i). Onder een binnen dit subboard opgewekte label – de *i/nsurgents* – vielen groepen zogenaamde MMOGs (Massively Multiplayer Online Games) binnen. In *internet-speak* waren ze aan het trollen; ze verstoorden de normale gang van zaken in MMOGs als Gaia en bestormden commentaarpanelen van bijvoorbeeld Youtube. Trolling was niet langer een bezigheid van verveelde of gefrustreerde enkeling, maar een collectieve en creatieve strategie voor vermaak, voor *the lulz*. Zo ontstond uit de hang naar collectieve *lulz* een praktijk van synchronisatie waarmee grote aantallen anonieme gebruikers voor een beperkte periode een site, kanaal, of commentaarpaneel overnemen of uitschakelen. De eerste keer dat zulke subversieve massasynchronisatie onder de vlag van Anonymous werd uitgevoerd, waren de legendarische Habbo Raids.

Na Habbo volgden talloze andere acties: de voorpagina van de website van Support Hip Hop On-line werd vervangen door racistische slogans en afbeeldingen; de website van racistische radiopresentator Hal Turner werd overladen met elektronisch verkeer; de pedoseksueel Chris Forcand werd ontmaskerd; de voorpagina van een vereniging voor epilepsielijders werd vervangen door draaiende afbeeldingen die tot epileptische aanvallen kunnen leiden. De slachtoffers van Anonymous werden niet alleen online bestookt maar kregen ook nachtelijke telefoontjes, inktverslindende zwarte faxen en werden overladen met pizza- en porno-bestellingen – Anonymous perfectioneerde de *ruin life tactics*. De bombastische heroïsche retoriek in combinatie met puberale wreedheid en absurditeit kenmerkte veel, maar niet alle acties. Honderden anons stuurden een kaartje naar een eenzame veteraan op zijn verjaardag. Anons omschrijven zich soms als ‘chaotisch neutraal’ – acties lopen uiteen van mierzoet en willekeurig tot wreed en berekenend. Ze zijn *for the lulz* of “omdat het kan”. Deze (non-)ideologie kenmerkt collectieve acties die ontspringen aan de *image boards*. Soms zijn ze hilarisch, vaak smakeloos, soms allebei, maar ze zijn in de regel pretentieloos. De legitimatie voor een aanval wordt in niet meer dan een zin samengevat. De acties zijn impulsief, kortstondig, grillig. De vertrouwensrelaties, gedeelde waarden en langere tijdshorizon die noodzakelijk zijn voor coördinatie ontbreken.

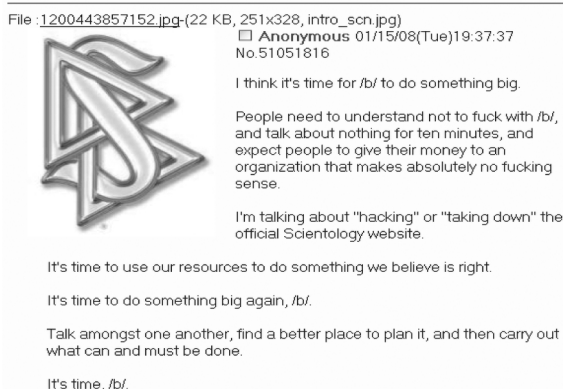
De strijd tegen Scientology

Dat verandert in echter in 2008 met de campagne van Anonymous tegen de Church of Scientology. De ‘kerk’ heeft een lange geschiedenis van het inschakelen van privédetectives en advocatenteams om critici het vuur aan de schenen te leggen. Scientology is uitzonderlijk fel in het afschermen van interne documenten en heilige teksten, die beschrijven hoe medewerkers van Scientology de wil van gelovigen kunnen breken door onder meer vernederingen en het ontzeggen van reguliere zorg. De door de science fiction auteur Ron Hubbard geschreven heilige teksten zijn volgens de Scientologydoctrine slechts toegankelijk voor gelovigen die een hoge staat van bewustzijn hebben bereikt en die tienduizenden of honderduizenden dollars hebben betaald (Farone, 2008). Scientology gedijt bij hiërarchie en geheimhouding, waardoor de gedecentraliseerde en anonieme structuur van het internet een ultieme bedreiging vormt. De eerste confrontatie vond plaats in 1995. Via kanalen op usenet – een gedecentraliseerd netwerk voor de uitwisseling van berichten en bestanden – circuleerden documenten van Scientology. Scientology slaagde erin om de FBI invallen te laten doen bij gebruikers van het kanaal om hun computers in beslag te laten nemen. In Nederland viel de politie binnen bij internetprovider XS4ALL en startte Scientology een tien jaar durende rechtszaak tegen journaliste Karin Spaink (Grossman, 1995; Wikipedia, 2011). In reactie werden nieuwe kanalen en websites gecreëerd waar getuigenissen van voormalige Scientologen, interne documenten en heilige teksten circuleerden. Scientology bond niet in. De advocaten klaagden beheerders van websites, providers en zelfs Google aan (Farone, 2008). Gabrielle Coleman (2010) laat zien hoe hier twee culturen met elkaar botsten. Aan de ene kant waren er de hackers en *geeks* die een cultuur hadden opgebouwd van radicale kritiek, openheid en uitwisseling. Voor hen was elke macht verdacht, moest alle informatie gedeeld kunnen

worden, en was felle kritiek een integraal deel van hun habitus. Aan de andere kant stond Scientology, een hiërarchische organisatie voor wie informatie een privilege is dat slechts in stappen aan betalende volgers wordt verleend. Waar de hackers ijverden voor een radicale openheid en het delen van informatie, eiste Scientology met behulp van advocaten het alleenrecht op de geheime documenten.

De strijd intensiverde in januari 2008 toen Scientology Youtube dwong een uitgelekte video van de site te halen. De video waarin Tom Cruise uitlegt dat eigenlijk alleen Scientologen de wereld kunnen redden is propagandamateriaal maar juist daarom gênant; wie niet is doordrongen van de Scientologyleer ziet niet iemand die is ingewijd in geheimen van het universum maar een acteur met waanvoorstellingen. Nadat Scientology erin slaagde de video van Youtube te halen, kwamen ook de *b/tards* van 4chan in actie (Figuur 4).

Figuur 4 *Post die de aftrap gaf voor Project Chanology*⁶

De reacties waren gemengd. Veel anons zagen het niet zitten omdat ze het te moralistisch vonden (“I think scientology is cool and the guy who had this awesome idea to create a fake religion just so he can collect money from idiots is brilliant!”), anderen dachten dat het onmogelijk was (“mission impossible – a random image board cannot take down a pseudo-religion with the backing of wealthy people and an army of lawyers”) en weer anderen zagen Scientology als ultieme tegenstanders (“We are the true face of the human race. We are the anti-hero, we will do good, and fuck anyone, good or bad, who happens to be in the way. The world is a fucked up place, and apathy and weak willed liberal fucks won’t change it. We will, or we’ll all die trying...”).⁷ Op de tweede dag was Scientology’s website aan het wankelen. Na een nieuwe oproep volgden meer dan vijfhonderd reacties, waarvan vele positief. Anons plaatsen instructies hoe de verschillende onderdelen

6 Online: <http://images.encyclopediadramatica.com/images/2/29/Itstimeb.png> (bezocht 3 April 2011).

7 De gemengde reacties zijn gedocumenteerd in de Encyclopedia Dramatica. Online: <http://images.encyclopediadramatica.com/images/a/a4/Chanologybegins1.jpg> (bezocht 3 april 2011).

van de Scientology-site overbelast konden worden. Ook werden links naar video's geplaatst met de oproep ze verder te verspreiden. En overal ter wereld werden taxi's en pizza's besteld voor Scientologyvestigingen.

De strijd tegen Scientology markeerde ook een verandering van setting. Voor de operatie werden IRC-kanalen opgericht die meer gerichte communicatie faciliteren. Op de IRC-kanalen coördineerden vijf gebruikers het schrijven van een persbericht. Tijdens de chatsessies bleek dat sommige van de auteurs ervaring hadden met videobewerking en zo ontstond het idee om het persbericht te verbeelden (Farone, 2008). Na een aanklacht tegen Scientology vanwege censuur en juridische aanvallen, verklaart een computerstem Scientology de oorlog:

'Anonymous has therefore decided that your organization has to be destroyed. For the good of mankind, for the good of your followers and for our own enjoyment, we shall proceed to expel you from the internet and systematically dismantle the church of Scientology in its present form.'

De oorlogsverklaring⁸ markeert de transformatie van Anonymous van een willekeurige label naar een politieke (non)identiteit. De anons roepen andere internet-enthousiastelingen op om hun verschillen aan de kant te zetten en zich te verenigen rond een de strijd tegen een invloedrijke tegenstander die misschien minder *lulz* maar des te epischer is:

'... The people of the Internet, Anonymous, the Goons of SA, the YTMNDers, various hacker groups, trolls of the world, the GameFAQs members, the Gaians, the eBaumers; us old time Internet users, and the newest of noobs, the YouTubers and MySpacers, must *band together for a fight that transcends our differences and takes us to a level beyond our individual selves.*' (28 januari 2008, on line: <http://pwnagepanda.wordpress.com/> (bezocht 14 maart 2011, nadruk toegevoegd)

Met de strijd tegen Scientology transformeerde Anonymous van een op zich staande virtuele beweging naar een onderdeel van een coalitie. Anonymous werkte samen met voormalige Scientologen en ook met het toen nog betrekkelijk onbekende Wikileaks, wiens oprichter en medewerkers dezelfde weerzin hebben tegen informatietoeeigening als veel anons (zie Domscheits-Berg, 2011). Waarschijnlijk waren het hackers van Anonymous die Scientology's duurste en heiligste documenten verkregen en doorspeelden aan Wikileaks. Een aantal Anonymous-vrijwilligers werkte alleen en samen met Wikileaks mee aan het opbouwen van een uitgebreid dossier over de vernedering, uitbuiting en afpersing die onwillige Scientologen ondergingen (*ibid.*).

De belangrijkste verandering was ongetwijfeld dat Anonymous zich door het openstellen naar het bredere publiek ging gedragen. Natuurlijk, de strijd tegen Scientology was nog voor de *lulz* en werd extra gemakkelijk door het gebrek aan humor van de kerk. Maar zeker bij het voorbereiden van de straatprotesten werd

8 Online: <http://pwnagepanda.wordpress.com/> (bezocht 14 maart 2011).

alles op alles gezet om Anonymous te presenteren als een open, democratische, geweldloze tegenstander van een gesloten, autoritaire en gewelddadige cultus. Er werden uitgebreide videoboodschappen gemaakt die demonstranten nauwkeurig instrueerden. De video's drukten demonstranten op het hart anoniem te blijven ("...", as long as we are faceless, we cannot be stopped, as long as we are leaderless, we cannot be stopped") maar ook om geen geweld te gebruiken, niet de toegang van Scientology te blokkeren, de aanwijzingen van de politie op te volgen, zich niet te laten provoceren en zelfs de Scientologen niet te beledigen⁹.

Door de verschuiving naar de IRC-kanalen en het groeiende verlangen om op het bredere publiek – en niet slechts de bezoekers van boards – een goede indruk te maken, civiliseerde Anonymous, zowel in de betekenis van Norbert Elias (de planingshorizon werd verlengd, driften beteugeld) als in de betekenis van Jeffrey Alexander (Anonymous presenteerde zich als democratiserende kracht die autoritaire machtsstructuren bekritiseert) (Elias, 1994; Alexander, 2006). Maar die politisering en civilisering riepen ook tegenkrachten op. Veel anons haakten af en gingen niet langer naar de maandelijkse demonstraties. Anderen eisten *the lulz* terug door *moralfags* (moraalridders) en *newfags* (groentjes) uit te schelden of door hun *dox* (naam, adres, gegevens) online te plaatsen (waardoor ze kwetsbaar werden voor anonieme treiterij en rechtszaken van Scientology). Een anon deed alles wat de beschaafde protesthandleiding verbod door met een dikke laag van pek besprenkeld met schaamhaar en nagelresten een Scientology kerk in te rennen (Dibbell, 2009). De actie is tekenend voor de toewijding van sommigen anons hun reputatie als "the assholes of the Internet" (*ibid.*, n.p.) waar te maken; de civilisering roept duistere tegenkrachten op.

Rhizomatische fasetransities

De strijd tegen Scientology laat zien hoe een rhizomatische beweging als Anonymous verschillende verschijningsvormen kan aannemen en radicaal kan transformeren al naar gelang de setting, de samenstelling, de doelen en de publieken. Uit de instituties die gecreeerd waren om de strijd tegen Scientology te ondersteunen, ontsprongen ook andere initiatieven. Tijdens de Iraanse opstanden in 2009 bood Anonymous bijvoorbeeld samen met Piratebay (een website voor torrents van vooral auteursrechtelijk beschermd materiaal) een forum¹⁰ aan en leverde tips en software voor veilig internetgebruik. De campagne tegen Scientology verbreedde zich tot een meer algemene strijd voor vrije communicatie en tegen de toeigening van informatie. Die ontwikkeling zette zich sterk door eind 2010 en begin 2011. In deze periode groeide Anonymous explosief en veranderden de doelwitten in rap tempo. Als we willen verklaren hoe verschuivingen plaatsvonden en doelen werden gekozen, moeten we Anonymous niet als een coherente organisatie beschouwen maar als een complex agglomeraat van actoren en netwerken

9 GLaDOS Anonymous Protest Training. Online: <http://www.youtube.com/watch?v=LhW7IZfW57k> (bezoekt 17 april).

10 Online: <http://forums.whyweprotest.net/categories/iran.305/> (bezoekt 7 april 2011).

waarbij macrotransities het onvoorspelbare resultaat zijn van decentrale micro-interacties (vgl. Mitchell, 2009).

Bij conventionele organisaties is het vaststellen van doelen bij uitstek de verantwoordelijkheid van de top, al dan niet na consultatie van of delegatie door een achterban. Bij Anonymous worden doelen niet vastgesteld door een autoriteit maar door een proces van collectieve selectie en aanpassing. In de IRC-kanalen, in persberichten, op *image boards* en op Twitter worden voortdurend mogelijke doelen genoemd. Tijdens actieve operaties worden voortdurend discussies in IRC-kanalen – heeft het nog wel zin om het huidige doel aan te vallen, is er geen beter alternatief? Daarbij wisselen technische en politieke argumenten (en *off-topic* geleuter) in hoog tempo af. Als er geen consensus wordt bereikt, volgt een inventarisatie en vervolgens een of meer stemrondes in de IRC-kanalen zelf of in ad hoc surveys die op verschillende plekken op het internet kunnen worden opgezet. Deze evolutonaire logica – talloze ideeën worden genoemd, aansprekende ideeën worden geselecteerd, de meest aansprekende ideeën worden wijd verspreid – ook voor strategische keuzes, zoals de beslissing om de aandacht eerst te richten op anti-piraterij, en toen op Wikileaks en ten slotte op dictaturen in het Midden-Oosten¹¹. In al deze gevallen was er sprake van een externe schok die leidde tot een fasetransitie (vergelijk Ball, 2004, pp. 402-403), waarbij een telkens veranderende zwerm van anons de concentratie verlegde van het ene naar het andere doel¹².

Fase 1: Vergelding tegen anti-piraterijorganisaties

Eind 2010 verspreidde de informatie dat de anti-piraterijorganisaties illegale DDoS-aanvallen gebruikten om piraterijwebsites uit te schakelen zich als een virus op *image boards*, forums en IRC-kanalen. Een aantal piraterijactivisten verzamelde zich toen onder de noemer van Anonymous in een nieuw ingericht IRC-kanaal; Anonymous Operators. Tegen de tijd dat de mobilisatie goed en wel op gang was gekomen, was de website van het Indiase bedrijf dat de DDoS-aanvallen uitvoerde al uit de lucht. Binnen het IRC-kanaal kwam desalniettemin een stroom op gang waarin nieuwe doelen in beeld kwamen. Anonymous startte DDoS-aanvallen tegen anti-piraterijorganisaties, advocatenkantoren en overheidsinstellingen in onder meer Australië, Frankrijk, Portugal, Spanje, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten. In verreweg de meeste gevallen leidden die aanvallen tot niet meer dan tijdelijke onbereikbaarheid of traagheid van sites, maar omge-

- 11 Zoals aangegeven worden voortdurend operaties aangekondigd en opgestart. Hier worden de operaties besproken die op de IRC-kanalen van Anonymous Operators de meeste actieve anons trokken.
- 12 In de periode die hier wordt besproken waren er tussen de 100 en 200 IRC-kanalen. Veel kanalen hebben geen of nauwelijks activiteit, in andere kanalen ontmoeten kleine groepjes gebruikers elkaar. De opeenvolgende operaties trokken zeker niet alle anons die op dat moment actief waren maar het waren wel de operaties waar op dat moment de meeste gebruikers voor deelnamen aan DDoS-aanvallen, faxcampagnes (zwarte faxen met intimiderende teksten naar tegenstanders, witte faxen met steunbetuigingen en informatie aan medestanders), *defaces* (het veranderen van de voorpagina van een website zodat niet langer de informatie van de tegenstander maar de informatie van Anonymous zichtbaar is), en allerlei vormen van public relations.

vingsprikkel kunnen via chaotische interacties leiden tot plotselinge wendingen. Een voorbeeld van zo'n omgevingsprikkel is de oproep van Gene Simmons van de rockband KISS tijdens een congres van de entertainmentindustrie in Cannes aan zijn medemuzikanten om agressief op te treden tegen elke inbreuk op hun copyrights: 'Make sure your brand is protected... Make sure there are no incursions. Be litigious. Sue everybody. Take their homes, their cars. Don't let anybody cross that line.' (geciteerd in Lasar, 2010, n.p.). Daarop richtten de aanvallen zich tegen Simmons' persoonlijke site en de site van zijn platenmaatschappij. Toen de sites na een tijd weer online kwamen dreigde Simmons dat hij de aanvallers zou straffen en stelde hij hen verkrachtingen in de gevangenis in het vooruitzicht. De sites gingen weer neer totdat Simmons uiteindelijk zijn opmerkingen verwijderde. Zo'n dynamiek – waarbij opeenvolgende acties en reacties leiden tot onverwachte uitkomsten – kwam ook tot stand toen de eigenaar van een door copyrightsorganisaties ingehuurd advocatenkantoor zei dat DDoS-aanvallen hem niet meer hinderden dan een treinvertraging van tien minuten. Toen een backup van de site weer online kwam, verschenen ook de e-mails van het kantoor, met daarin uitgebreide dossiers met naar het zich liet aanzien illegaal verkregen data. Binnen de kortste keren werden de e-mails via *peer to peer*-netwerken en Torrents verspreid. De autoriteiten stelden een onderzoek in naar het advocatenkantoor en de antipiraterijactivisten konden aan de hand van de gelekte e-mails de werkwijze van de copyrightorganisaties bekritisieren. Dit soort chaotische wendingen is typerend voor complexe systemen waarbij individuele elementen zich hergroeperen in interactie met elkaar en in reactie op externe prikkels. Na verloop van tijd komt het systeem ook echter weer tot rust. Individuele anons vinden het saai worden of er zijn geen externe prikkels. Nadat begin november de aanvallen stil kwamen te liggen, deed zich een meer radicale fasetransitie voor toen de strijd rond Wikileaks uitbarstte.

Fase 2: Vergelding tegen tegenstanders Wikileaks

Toen in december 2010 de media-aandacht rond Wikileaks explodeerde, ging het in de IRC-kanalen, op de *image boards* en in de sociale media niet langer over antipiraterij maar over Wikileaks en dan vooral de rol van de Amerikaanse overheid en multinationals. 'Operation PayBack', aanvankelijk een lege huls voor acties tegen anti-piraterijorganisaties, kreeg zo een andere betekenis, namelijk die van retributie tegen de financiële organisaties die Wikileaks afsloten van hun dienstverlening. Het tempo waarmee oproepen tot actie, pamfletten en achtergrondinformatie werden verspreid accelereerde, de *hive mind* kwam op stoom. Het aantal anons in de kanalen explodeerde van enkele honderden naar enkele duizenden. De aanvallen tegen PayPal, Mastercard en VISA kwamen in deze evolutionaire dynamiek tot stand.

Hierbij liet Anonymous ook in steeds scherpere bewoordingen weten waar de beweging voor stond. Waar eerst '*b/tards*' en andere gebruikers van *image boards* Anonymous definieerde als 'chaotisch neutraal', werden nu uitvoerige manifesten geschreven waarin Anonymous wordt geïdentificeerd als een kracht voor vrijheid en democratie:

“The battle standard that Anonymous follows, however, is the freedom of information. Without information, one cannot fight for any other cause. Children will remain abused if their plight remains unknown. Nations will rage wars against their own people if cloaked in secrecy. Crimes will go unpunished, victims will go un comforted, and walls will remain undefended. As Thomas Jefferson put it, “Information is the currency of democracy.” But we would go further and say that information is the life-blood of society’ (Anonymous Press Release, 16/12/2010).¹³

Anonymous refereert direct aan de civiele waarden van – in dit geval – de Amerikaanse onafhankelijkheid (vgl. Alexander, 2006). In een ander document verwijzen anons naar de universele rechten van de mens bij hun betoog voor privacy en tegen de regulering en censurering van informatie (*5 Postulates: An Anonymous Manifesto*, n.d., circa 20/12/2010¹⁴). Hier zien we een verdere institutionalisering van enkele kernwaarden. Institutionalisering betekent hier niet dat naleving afgedwongen kan worden maar dat groeiende aantallen anons steeds meer als vanzelfsprekend voor dezelfde waarden opkomen – zoals we zullen zien zijn er nog wel plotselinge wendingen, maar de operaties en discoursen die voortkomen uit de IRC-kanalen van Anonymous Operators zijn desalniettemin gegroepeerd rond de kernwaarden van privacy en vrije informatieuitwisseling.

In het proces van transformatie vond na de wereldwijde media-aandacht voor de DDoS-aanvallen een uitsortering plaats. Om een complex van verschillende motivaties (verveling, het gevoel dat het punt is gemaakt, irritatie over de toestroom van *newfags* en *morfags* zonder technische kennis) haakten veel anons af of verlegden hun aandacht naar bijvoorbeeld het nieuw opgerichte Crowdleaks; een website waarbij anonieme vrijwilligers samenwerken – in een variant op Wikipedia – bij het interpreteren, vertalen en verspreiden van de door Wikileaks onthulde ambassadekabels. Na het succes van de acties tegen PayPal, Mastercard en VISA, vond een aankondiging van een operatie tegen Bank of America minder werkklank en ook uitgesproken weerzin. Bij een rhizomatische beweging zijn echter consensus of meerderheden niet nodig voor collectieve actie – wie wil, onderneemt actie. ‘Operation BoA’ kreeg in relatieve zin weinig steun maar er meldden zich wel enkele honderden gebruikers in het IRC-kanaal (waaronder ongetwijfeld een groot aandeel journalisten en opsporingsdiensten). De DDoS-aanval bereikte niet het noodzakelijke momentum en de vereiste synchroniteit. De aantallen waren veel kleiner dan eerst maar ook belangrijk was dat LOIC niet in *Hive Mind* modus kon werken vanwege het ontbreken van een server. De anons die wel de aanval ondernemen moesten de coördinatie die via de *Hive Mind* modus gestalte krijgt nu tot stand brengen via de *chat*. In een voortdurende stroom met links (bijvoorbeeld diagrammen van het servernetwerk van BoA), off topic geklets en strategische argumenten werden doelen gekozen die anons handmatig moesten instellen. De vertraging en fragmentatie deden de aanval aan kracht afnemen. De operators van Bank of America waren bovendien voorbereid op de aanval en ver-

13 Online: <http://www.anonnews.org/?p=press&a=item&i=51> (bezoekt 17 april 2011).

14 Online: <http://www.anonnews.org/?p=press&a=item&i=199>.

plaatsten de sites naar servers die niet werden aangevallen. De aanval deed de site wankelen maar niet crashen – het aanvallen van websites van financiële reuzen bleek voor het moment te hoog gegrepen.

Nadat de aanval tegen BoA was stilgelegd, ontstond discussie over volgende stappen. Sommige anons stelden voor om een dag later de aanval te hervatten, anderen zagen dat niet zitten. Een van de centrale anons in de operatie stelde voor om nog eenmaal een doel te raken, niet vanwege publicitaire motieven maar omwille van 'sheer justice'. Er volgde deliberatie en een stemming over drie doelen: de Hongaarse overheid (vanwege de restrictieve mediawet), pedofielenbelangenorganisatie Martijn, en anti-piraterij.nl (een initiatief van copyrightorganisatie BREIN). De meeste stemmen gingen naar Hongarije maar anders dan bij de andere doelen was niet direct duidelijk welke site een geschikt doelwit zou zijn. Een aantal anons dacht dat het onmogelijk zou zijn om te mobiliseren voor een doel buiten het Westen¹⁵, anderen zagen een actie tegen Hongarije juist als onderdeel van een bredere campagne tegen onderdrukkende regimes. De laatste groep creëerde een kanaal voor Operation Freedom, bedoeld om campagnes te starten tegen regimes die de vrijheid van meningsuiting beperken en restricties opleggen aan het internet.

Fase 3: Operation Freedom

Operation Freedom werd aanvankelijk niet druk bezocht maar toen de opstanden in Tunesië aanvingen verzamelden zich honderden anons in het – inmiddels opgerichte – kanaal voor Operation Tunisia. Tunesië was in bepaalde opzichten een ideaal doelwit omdat Ben Ali's regime beschikte over een van de effectiefste internetcensuurmachines ter wereld. Al het internetverkeer in Tunesië liep (en loopt) via de servers van het Agence Tunisienne d'Internet (ATI) die het verkeer nauwkeurig controleerden en reguleerden. Toen de 26-jarige fruithandelaar Mohammed Bouazizi zichzelf in brand stak na vernederingen door de lokale autoriteiten, golfde een schok van verontwaardiging door het land. Om de verspreiding van die onvrede te dempen, blokkeerde ATI duizenden sites en blogs, waaronder het voor veel anons symbolisch belangrijke Wikileaks. De aanpak van Anonymous concentreerde zich zoals gebruikelijk rond DDoS-aanvallen. Sites van Ben Ali en zijn partij gingen plat en ook de servers van ATI lagen onder vuur, niet alleen als protest tegen het optreden van het regime maar ook om ervoor te zorgen dat de censors beziggehouden werden (Elkin, 2011). Deze activiteiten leidden onder meer tot een toestroom van anons uit Tunesië en andere Arabische landen die de lokale en pan-Arabische diffusie vergrootten met onder meer Arabische en Franse vertalingen, (re)tweets en via Facebook. Anons bestookten media en overheden met berichten die via het IRC-kanaal doorkwamen – de beperkte signalen die binnenkwamen werden samengevoegd, vertaald en verspreid. Ook binnen Tunesië kreeg Anonymous bekendheid – foto's van scholieren getooid in Anonymousmaskers circuleerden over het internet. Anons formeerden zich als vrijwil-

15 De geografische samenstelling van Anonymous varieert sterk per operatie maar Amerikanen vormen de grootste groep bezoekers van sites als 4chan (44 procent), anonops (27 procent), en anonnews (53 procent) (volgens de schattingen van www.hypestat.com op 1 mei 2011).

lige counter-intelligence agency die naging hoe de overheid probeerde communicatiekanalen te blokkeren. Ook bood Anonymous *safe packages* aan – software en instructies die mensen in staat stellen censors te omzeilen. Toen de Tunesische overheid Al Jazeera's journalisten inrekende, reageerde de zender (die doorgaans zeer positief bericht over Anonymous) door direct te linken naar de *safe packages*. Ten slotte zorgden kleine groepjes anons voor *defacements* van overheidssites; in plaats van de berichten van de Tunesische overheid, zagen bezoekers een boodschap van Anonymous. Een fragment:

'... We will use this brief span of attention we've captured to deliver a clear and present message which we hope shall never be forgotten. Remember, remember, that the tighter you squeeze the more your citizens shall rebel against your rule. Like a fistful of sand in the palm of your grip, the more you squeeze your citizens the more that they will flow right out of your hand. The more you censor your own citizens the more they shall know about you and what you are doing...' (screenshot van defacede website, onder meer geciteerd in Dolan, 2011, n.p.)

Defacements zijn vooral van symbolisch belang; de overheidssites met geruststellende boodschappen of juist alarmerende berichten over criminele bendes functioneren even als informatiekanaal voor opstandelingen. De *defacements* zelf zijn meestal van korte duur maar screenshots van de sites circuleren over het internet en kunnen daardoor alsnog effect sorteren. Net als bij Gene Simmons van KISS geldt voor de Tunesische overheid dat de aanvankelijke reactie leidde tot een reactie van Anonymous. Het regime vond de tijd om achter internetactivisten en bloggers aan te gaan. Een opstandige blogger werd opgepakt en gedwongen verklaringen af te leggen over wie Anonymous' leden en leiders waren. Zulke ontwikkelingen – en geruchten, commentaren en links – worden voortdurend teruggepompt in het IRC-kanaal waar ze nieuwe energie opwekken om anons te recrutereren, sites aan te vallen of over te nemen, en om verstoorde communicatiekanalen vrij te maken.

Fase 4: HBGary en het plot tegen Wikileaks

Terwijl honderden anons zich inspanden voor Operation Freedom – die na de operatie voor Tunesië uitbreidde met operaties voor onder meer Algerije, Egypte, Libië, Jemen, Syrië, en Bahrein – deed Aaron Barr, directeur van cybersecurity-bedrijf HBGary Federal, onderzoek naar Anonymous. Barrs onderneming wilde beveiligingsoplossingen verkopen aan federale instanties zoals de FBI en de NSA. Barr wilde een nieuwe formule ontwikkelen om veiligheidsrisico's van sociale media in kaart te brengen. En hoe kon hij beter aantonen dat zijn formule werkte door juist de identiteit te achterhalen van de mensen die schuilgaan achter de naam Anonymous? Barr bracht enkele dagen door in IRC-kanalen en maakte vrienden op Facebook om zo data uit beide bronnen aan elkaar te koppelen. Het uiteindelijke resultaat, zo meldde Barr in een interview met de *Financial Times*, is een overzicht van de leiders van Anonymous. In de IRC-kanalen – op dat moment vooral #opegypt (Operation Egypt) – werd lacherig gereageerd op Barrs claims.

Anonymous stuurde een absurdistisch en ironisch persbericht de wereld in, "Anonymous conceits defeat" (Anonymous Press Release, 6-02-2011¹⁶), waarin Barr de complimenten krijgt voor het ontmaskeren van Anonymous' leiders. Barr zelf was klaar voor de confrontatie. In e-mailcorrespondentie met zijn collega's zei Barr dat hij de namen zou onthullen als Anonymous de aanval zou zoeken of het bedrijf zou aanvallen.

Twee dagen na Barrs uitspraken in de *Financial Times* werd de site van zijn bedrijf overgenomen en besmeurd. Ook zijn Twitteraccount werd gekaapt en besmeurd (nieuwe naam "collosal faggot") en gebruikt voor het versturen van beledigingen ("Nigger, nigger, nigger" en vergelijkbare teksten). Maar de echte schok kwam toen bleek dat hackers van Anonymous de hand hadden gelegd op bijna tachtigduizend e-mails van Barr en zijn compagnons. De e-mails werden als Torrent-file opgeslagen en binnen de kortste keren waren honderden kopieën verspreid. Een site werd opgezet waar de e-mails via *crowd sourcing*¹⁷ werden doorzocht. In de weken en maanden erna stroomde compromitterende informatie met golven naar buiten. Op aanraden van het Amerikaanse ministerie van justitie had Bank of America een advocatenkantoor in de hand genomen waarmee heimelijk bedrijven ingehuurd konden worden, waaronder HBGary. Samen met twee andere beveiligingsbedrijven had Barr een powerpointpresentatie¹⁸ gemaakt waarin hij uitlegde hoe Wikileaks tot staan gebracht kon worden: door lastercampagnes, het verspreiden van foutieve informatie (die dan aan Wikileaks toegeschreven kon worden), aanvallen op de technologische infrastructuur van Wikileaks, en intimidatie van sympathiserende journalisten die in de bewoordingen van de powerpointpresentatie uiteindelijk "career over cause" zouden kiezen. De mails brachten ook aan het licht dat verschillende overheidsdiensten samenwerkten bij het ontwikkelen van een leger van *sock puppets* – centraal aangestuurde virtuele accounts op fora en andere sites. De potentie van die *sock puppets* had Barr zelf al uitgeprobeerd. Hij downloadde profielfoto's van zestienjarige meisjes en probeerde andere gebruikers zover te krijgen dat ze zouden vragen om pikante foto's die hij dan infecteerde met een virus.

Ondanks dat de oorspronkelijke *hack* een actie was van enkele individuen zijn alle opeenvolgende stappen het resultaat van rhizomatische samenwerking en verspreiding. Via een decentraal netwerk van servers en computers werden de e-mails verspreid zodat technische of juridische aanvallen niet effectief bleken. Anons konden hun bijdrage leveren via twee IRC-kanalen bestemd voor respectievelijk Operation HBGary (direct na de *hack* opgericht) en Operation Metal Gear (specifiek voor de *sock puppets*), terwijl het in de nasleep van Payback opgerichte Crowdleaks Barrs methode onthulde om geïnfecteerde foto's van minderjarige meisjes te sturen naar gebruikers om zo hun computers te besmetten. Een stroom van berichten op Twitter en andere netwerksites zorgde ervoor dat de bevindin-

16 Online: <http://anonnews.org/?p=press&a=item&i=377> (bezoekt 17 april 2011).

17 Bij crowd sourcing worden ruwe data openbaar gemaakt om zo het publiek aan te zetten tot interpretatie en ordening.

18 Te zien online: http://mirror.wikileaks.info/leak/Palantir_WikiLeaks_Attack_Plan_v6.pdf (bezoekt 5 april 2011).

gen ver verspreid werden en uiteindelijk ook besproken werden in bijvoorbeeld het satirische programma *The Colbert Show*¹⁹ en het Amerikaanse congres (dat een onderzoek instelde naar HBGary). Deze dynamiek illustreert dat een complex systeem als Anonymous zich op korte termijn kan formeren rond uiteenlopende onderwerpen. In dit geval was vormde het hacken van een beveiligingsbedrijf de prikkel om de aandacht (voor een deel en tijdelijk) te verleggen naar de heimelijke contacten en contracten tussen de Amerikaanse overheid, het bedrijfsleven en het cyberbeveiligingsbedrijven.

Fase 5: Lulzsec en Antisec

Mede door het succes van de hack op HBGary, zette een aantal anons een aparte groep op, *Lulz Security* (Lulzsec). De ondertitel van de Twitteraccount meldde eerst dat Lulzsec was opgericht om Anonymous te helpen maar al snel profileerde Lulzsec zich als een afzonderlijke organisatie en veranderde de ondertitel in “the world’s leaders in high-quality entertainment at your expense”. Lulzsec kraakte in mei en juni 2011 tientallen websites variërend van X-factor en Sony (een aantal keer) tot en met gamesites en aannemers van de FBI. De motivatie was telkens hetzelfde – *for the lulz*. In de duizendste tweet van de groep wordt de nihilistisch-hedonistische insteek van de groep ideologisch onderbouwd:

‘Do you think every hacker announces everything they’ve hacked? We certainly haven’t, and we’re damn sure others are playing the silent game. Do you feel safe with your Facebook accounts, your Google Mail accounts, your Skype accounts? What makes you think a hacker isn’t silently sitting inside all of these right now, sniping out individual people, or perhaps selling them off? You are a peon to these people. A toy. A string of characters with a value.... Yes, yes, there’s always the argument that releasing everything in full is just as evil, what with accounts being stolen and abused, but welcome to 2011. This is the lulz lizard era, where we do things just because we find it entertaining. Watching someone’s Facebook picture turn into a penis and seeing their sister’s shocked response is priceless. Receiving angry emails from the man you just sent 10 dildos to because he can’t secure his Amazon password is priceless. You find it funny to watch havoc unfold, and we find it funny to cause it. We release personal data so that equally evil people can entertain us with what they do with it’.²⁰

Toen de woedende anons op het image board /b van 4chan een campagne startten om wraak te nemen voor het uit de lucht halen van hun gamesites, omschreef Lulzsec zichzelf als “the concentrated success of 2005 /b”. Deze en andere acties zorgden voor een intense media-aandacht en een explosieve groei van het aantal

19 Online: <http://www.colbertnation.com/the-colbert-report-videos/375429/february-24-2011/corporate-hacker-tries-to-take-down-wikileaks--glenn-greenwald> en <http://www.colbertnation.com/the-colbert-report-videos/375428/february-24-2011/corporate-hacker-tries-to-take-down-wikileaks>

20 Duizendste tweet van Lulzsec: <http://pastebin.com/HZtH523f> (bezoekt 21 juli 2011).

volgers op Twitter (ruim 340.000 op 24 juli 2011). De IRC-kanalen van Lulzsec netwerk trokken honderden bezoekers op elk willekeurig moment, met uitschieters tot duizenden (onder meer toen de groep aankondigde de CIA-website nogmaals uit de lucht te halen zodra zich meer dan 1500 mensen in een kanaal hadden gemeld, hetgeen geschiedde). Ondanks dat Lulzsec de meest bekwame en roekeloze anons concentreerde, kwam ook hier binnen de kortste keren een rhizomatische beweging op. Rondom Lulzsec zelf organiseerde zich een grote groep die hielp met het vinden kwetsbaarheden en lekken terwijl onder meer Lulzsec Brazil en LulzsecNL van zich deden spreken met hacks van respectievelijk overheids- en willekeurige doelwitten.

Het is lastig in te schatten wat precies de motivaties waren van Lulzsec maar het is duidelijk dat er binnen de groep een aantal leden waren die het niet alleen voor de lulz deden. Toen Lulzsec zich ophief, ging de groep weer op in Anonymous met de start van Operation Antisec gericht tegen de publieke en private beveiligingsindustrie:

'Top priority is to steal and leak any classified government information, including email spools and documentation. Prime targets are banks and other high-ranking establishments. If they try to censor our progress, we will obliterate the censor with cannonfire anointed with lizard blood.'²¹

Het model is een soort offensieve Wikileaks, waarbij niet wordt gewacht op lekken maar direct ingebroken in de systemen van tegenstanders. In het kader van Antisec zijn onder meer e-mails en documenten van de grenspolitie van Arizona en de NAVO buitgemaakt. De resultaten worden gepost op allerlei plekken, waaronder Pastebin, Piratebay en het in 2011 opgerichte Hackerleaks. Terwijl allerlei kleinere operaties tegen onder meer de internationale Monsanto en de overheden van Turkije, Italië en Tunesië doorgaan, is Antisec mede door het enorme bereik van Lulzsec op het moment van schrijven, juli 2011, de grootste operatie.

De kerngroep die Lulzsec aandreef, kreeg ook de bijzondere aandacht van opsporingsdiensten. Een aantal kernleden werd opgepakt; allemaal jongens tussen de 17 en 25 jaar, voornamelijk uit Engeland. Ook de gebruikers van de LOIC werden voor een (klein) deel opgespoord en kregen zware aanklachten die jaren gevangenisstraf kunnen opleveren. Tientallen, zo niet honderden, anons zijn in diverse landen gearresteerd, waaronder de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk, Tunesië, Turkije, Nederland, Frankrijk, Spanje en Italië. De uitwerking van de arrestaties is nog onduidelijk maar sinds bekend werd dat verdachten van aanval op Paypal zeer zware straffen boven het hoofd hangen, wordt niet meer (massaal) gerekruteerd voor LOIC.

21 Gepubliceerd op pastebin: <http://pastebin.com/9KyA0E5v> (bezoekt 26 juli 2011).

Discussie

De consensus in recente wetenschappelijke literatuur is dat sociale bewegingen niet kwalitatief veranderen door het gebruik van internet (De Koster, 2010, p. 125). In een recent essay ging Malcolm Gladwell (2010) nog een stap verder door te stellen dat het internet eerder de status quo bestendigt dan uitdaagt. Puttend uit het onderscheid van Mark Granovetter (1973), stelt Gladwell dat het internet zwakke verbanden (*weak ties*) cultiveert terwijl revolutionaire verandering sterke verbanden (*strong ties*) vereist. Sterke verbanden komen tot stand in herhaalde interactierituelen (Collins, 2004) waardoor mensen voor elkaar door het vuur willen gaan en bereid zijn zich op te offeren voor een abstract doel (zoals vrijheid, erkenning of gelijkheid). De lichte verbanden die binnen het internet worden gecultiveerd zijn volgens Gladwell (2010) machteloos omdat ze, ten eerste, te vrijblijvend zijn – twitteraars sturen wel berichten door over een fruithandelaar die zichzelf in brand steekt of demonstranten die gemarteld worden maar ze nemen niet zelf de risico's. Ten tweede, zijn lichte verbanden makkelijk te infiltreren en te manipuleren – omdat de verschillende elementen elkaar nauwelijks kennen, kunnen ze ook niet weten welke informatie of zender te vertrouwen is. Ten derde staan lichte verbanden het niet toe dat groepen strategische keuzes maken. Al met al zorgen zwakke verbanden er volgens Gladwell voor dat de bestaande orde eerder beter functioneert dan wordt ondermijnd. Aangezien Anonymous bij uitstek een beweging binnen het internet is, is de vraag of Gladwells analyse opgaat.

Het klopt dat de betrokkenheid bij Anonymous van veel gebruikers slechts vluchtig en vrijblijvend is. De DDoS-aanvallen doen weinig meer dan het tijdelijk belasten van websites en verreweg de meeste gebruikers van IRC en *image boards* doen überhaupt niet mee aan de aanvallen. Een aantal anons is echter veel meer betrokken – ze houden de infrastructuur (de servers en sites) in stand, programmeren software, schrijven handleidingen. De actiefste anons hebben vaak sterke banden en nemen veel risico's om momentum te geven aan de massale beweging. Net als andere lichte gemeenschappen, bestaat een rhizomatische beweging bij de gratie van een relatief klein aantal sterke en stabiele schakels die de lichte en vluchtige relaties mogelijk maken.

Gladwells these dat lichte verbanden gevoelig zijn voor infiltratie en manipulatie gaat zonder meer op voor Anonymous. De gevoeligheid voor infiltratie blijkt door regelmatige oploeiende "doxing wars", waarbij adresgegevens worden onthuld die via af luisteren of manipulatie zijn verkregen. Volgens veel anons zijn de onthullingen zo onbetrouwbaar dat ze niet bruikbaar zijn, maar er zit in ieder geval informatie bij die de betrokkenen graag geheim hadden willen houden, zoals geheime chatsessies in de nasleep van HBGary (uit het kanaal #hq), de kanalen van Lulzsec en #command. De onthullingen kunnen zorgen voor een sfeer van onderling wantrouwen. Er is flink geruzied over de geopenbaarde logs en het oprichten van een IRC-kanaal waar 'spionnen' aangegeven kunnen worden (#espionage) geeft ook blijk van (uit te buiten) wantrouwen. Het open karakter van de beweging kan ook worden misbruikt door het posten van persberichten met als doel Anonymous in een kwaad daglicht te stellen. Op de site www.anon-

news.org verscheen een aantal persberichten waarvan het sterke vermoeden bestaat dat tegenstanders ze hebben geplaatst om anons uit te lokken tot aanvallen. De IRC-kanalen en collaboratief geproduceerde pads worden bovendien met grote regelmaat verstoord door trollen die discussies verstoren en documenten verwijderen. En ten slotte wordt Anonymous met regelmaat gespleten door *name-fags* – mensen die naar de buitenwereld toe Anonymous vertegenwoordigen maar zelf niet anoniem zijn. Dat zijn doorgaans zeer actieve en toegewijde activisten maar juist daarom zijn ze een dankbaar doelwit voor anons met een aversie tegen beroemdheden en moraalridders. Maar, in tegenstelling tot wat Gladwell suggereert, betekenen de uitgebreide mogelijkheden voor infiltratie en manipulatie nog niet dat Anonymous als geheel kwetsbaar is. Door de openheid en de veelzijdigheid die typerend zijn voor een rhizomatische beweging is het relatief eenvoudig bepaalde elementen te treffen maar niet om het geheel uit te schakelen – als veelkoppig monster kan Anonymous ook doorgroeien na onthoofding.

Ook Gladwells derde kanttekening bij het revolutionaire potentieel van internet klopt slechts deels. De lichte verbanden van Anonymous maken het inderdaad lastig om complexe taken uit te voeren en strategische beslissingen te nemen. Het kiezen van doelen en het bepalen van strategieën verloopt vaak uiterst moeizaam door de aanwezigheid van trollen, gebrek aan concentratie of door het ontbreken van anons met genoeg autoriteit om bij onenigheid knopen door te hakken. Voor wie conventionele organisaties gewend is, zijn de deliberaties in IRC-kanalen vaak repetitief, in zichzelf gekeerd, inefficiënt en onproductief. Soms doen gebruikers uren- of zelfs dagenlang weinig anders dan elkaar aftroeven of bevestigen. Maar zoals beschreven is zijn twee essentiële kenmerken van een rhizomatische beweging dat (1) kwaliteit niet ontstaat door ontwerp maar door selectie en (2) dat dynamiek niet het resultaat is van één beslissing maar van talloze schakelaars. Zo bezien is de overtollige communicatie geen teken van een gebrek aan kwaliteit en slagkracht maar juist een voorwaarde ervoor.

Al met al is Anonymous van zichzelf misschien geen revolutionaire kracht maar kan het wel een schakel zijn in een bredere beweging. De rol van Anonymous bij de Tunesische opstand was klein maar het zou best kunnen dat de aanval op de technologische infrastructuur van het regime net de machtsbalans deed kantelen. Gladwells stelling dat de lichte verbanden van het internet de bestaande orde eerder bestendigen dan uitdagen lijkt dan ook deels incorrect; de lichte verbanden die Anonymous vormen faciliteerden juist het protest tegen eerst copyrightorganisaties, toen financiële instellingen, dan autocratische regimes en ten slotte cybersecuritybedrijven. Actoren die relaties op het internet aangaan kunnen zowel de bestaande orde bevestigen als uitdagen, en in de specifieke vorm die Anonymous aannam lag de nadruk meer op het tweede dan het eerste.

Conclusie

De opkomst van mondiale communicatienetwerken heeft een geografie van stromen op gang gebracht die een gespannen relatie heeft met de geografie van territoriale staten (Castells, 1996). Drugssmokkel, flitskapitaal en migratiestromen

ondergraven de controle van natiestaten over hun territorium. Het internet is een ultieme uitdrukking van die stromengeografie. Door het ontbreken van volledige controle of commodificatie, groeide het internet uit tot een platform voor beelden, teksten en informatie die in de nationale publieke sfeer werden verboden of ontmoedigd. De openlijke rebellie van Anonymous en andere subversieve bewegingen op internet is slechts mogelijk doordat de controle van overheden zich niet uitstrekt tot het gehele virtuele domein. Door technologische mogelijkheden uit te buiten ontsnappen activisten en bewegingen aan de symbolische en juridische controle van territoriale staten en creëren zij speelruimte om alternatieven te ontwikkelen en de status quo uit te dagen. Die open en decentrale structuur maakt nieuwe actievormen mogelijk. Vooral de mogelijkheid voor synchronisatie, belichaamd in LOIC's *hive mind modus*, creëert mogelijkheden om op internet blokkades op te werpen waar dat in de fysieke ruimte steeds moeilijker is geworden (Scholl, 2010) – door krachten (bandbreedte) te bundelen, kunnen met enkele tienduizenden computers ook zeer grote sites en systemen ernstig worden verstoord. Meer constructief biedt *instant* communicatie nieuwe mogelijkheden voor het ontstaan van open en collaboratieve netwerken waar geografisch verspreide actoren buiten de overheid en de markt om samenwerken.

Om de manifestatie en evolutie van Anonymous te begrijpen heb ik de beweging geanalyseerd als een projectie van wijd verspreide actoren die telkens wisselende verbanden aangaan. Anonymous heeft anders dan de meeste bewegingen geen substantiële ideologie – het label kan overal voor worden aangewend. Veel acties lijken ook elke politieke lading te ontberen, zoals het opjagen van kattenmishandelaren of het lastigvallen van willekeurige internetgebruikers. Maar hoe meer acties beklijven, hoe scherper hun profiel. Alleen acties die zich richten tegen het temmen van cyberspace (Mueller, 2002) en voor het uitwisselen van informatie konden rekenen op brede steun. Het is geen toeval dat Anonymous is ontsprongen aan *image boards* – dat zijn bij uitstek de plekken waar gebruikers samenkomen die willen zien wat in de *offline* wereld niet mag of kan en die elke vorm van beteugeling of paternalisme van de hand wijzen. Het zijn hun computers, het is hun ruimte, en daar eisen ze totale vrijheid op om plaatjes van poezen, porno of spelletjes uit te wisselen. Zo bezien is de stap van de strijd tegen Scientology naar het helpen van de Tunesische opstand niet zo klein – in beide gevallen is de collectieve actie ingegeven door weezin tegen controle en censuur.

Een vraag is of Anonymous' institutionalisering (de verspreiding op IRC-kanalen met relatief stabiele rolverdelingen, de voortdurende herhaling van een steeds dieper verankerd discours over vrijheid van meningsuiting en informatieuitwisseling) en mediatisering (acties richten zich niet hoofdzakelijk op gebruikers van *image boards* maar op het grote publiek) leidt tot een civilisering van de beweging. Daar leek op momenten sprake van maar elke ontwikkeling van Anonymous richting een reguliere beweging heeft tot nu toe oncontroleerbare tegenkrachten opgeroepen. De potentie tot onverwachte ketenreacties diep verankerd in zowel de technologie als het discours van Anonymous. Terwijl ik de laatste hand legde aan de eerste versie van dit paper – tussen 10 en 16 april 2011 – waren anons op verschillende *image boards* en netwerkmedia bezig met het voorbereiden van een gesynchroniseerde actie waarbij ze opnames maken van verbrandingen van de

koran (en een ander boek naar keuze) om duidelijk te maken dat moslims geen uitzonderingspositie voor hun religie kunnen afdwingen met geweld. Het vooruitzicht dat hun acties moslims kunnen aanzetten tot wraakacties deert ze niet – ze zagen het als het probleem van de moslims en het perspectief tot chaos droeg voor hen bij aan *the lulz*. Anonymous is nog niet getemd.

Literatuur

- Alexander, J. (2006). *The civil sphere*. Oxford: Oxford University Press.
- Ball, P. (2004). *Critical Mass. How one thing leads to another*. London, Random House.
- Benkler, Y. (2006). *The Wealth of Networks*. New Haven: Yale University Press.
- Bernstein, M. S., Monroy-Hernandez, A., Harry, D., André, P., Panovich, K., & Vargas, G. (2011). 4chan and /b/: An Analysis of Anonymity and Ephemerality in a Large Online Community. Proceedings of the AAAI International Conference on Weblogs and Social Media (ICWSM '11)
- Blankwater, E. (2011). *Hacking the field. An ethnographic and historical study of the Dutch hacker field*. Scriptie sociologie, Universiteit van Amsterdam.
- Bourdieu, P. (1996) Understanding. *Theory, Culture & Society* 13(2) 17-37.
- Carroll, W., & Hackett, R. (2006). Democratic media activism through the lens of social movement theory. *Media, Culture & Society*. 28(1) 83-104.
- Castells, M. (1996). *The Rise of the Network Society*. Oxford: Blackwell.
- Castells, M. (2007). Communication, power and counter-power in the network society. *International Journal of Communication*. 1(1), 238-266.
- Castells, M. (2009). *Communication Power*. Oxford: Oxford University Press.
- Coleman, G. (2010). Old and New Net Wars Over Free Speech and Secrecy or How to Understand the Lulz Battle Against the Church of Scientology. Online: http://steinhardt.nyu.edu/faculty_bios/view/Gabriella_Coleman (bezocht 1 mei 2011).
- Coleman, G. (2011). Anonymous: From the Lulz to Collective Action. The New Everyday, Online: <http://mediacommons.futureofthebook.org/tne/pieces/anonymous-lulz-collective-action> (bezocht 1 mei 2011).
- Coleman, G., & Golub, A. (2008). Hacker practice: Moral genres and the cultural articulation of liberalism. *Anthropological Theory* 8 (3) 255-277.
- Collins, R. (2004). *Interaction ritual chains*. Princeton: Princeton University Press.
- Dibbell, J. (2009). The Assdown Offensive: How to Enrage the Church of Scientology. *Wired*, 17.10. Online: http://www.wired.com/culture/culturereviews/magazine/17-10/mf_chanology?currentPage=all (bezocht 1 mei 2011).
- Dolan, E. W. (2011) Tunisian gov't website defaced in 'Anonymous' attack on Internet censorship, *The Raw Story*, 3 januari. On-line: <http://www.rawstory.com/rs/2011/01/03/anonymous-defaces-tunisian-government-website-web-censorship/>
- Domscheit-Berg, D. (2011). *Inside WikiLeaks. My time with Julian Assange at the world's most dangerous website*. New York: Vintage.
- Elias, N. (1994). *The civilizing process*. Oxford: Blackwell.
- Elkin, M. (2011). Exclusive: Tunisia internet chief gives inside look at cyber uprising. *Wired*, 31 Januari, Online: <http://www.wired.co.uk/news/archive/2011-2001/2031/tunisia-egypt-internet-restrictions> (bezocht 2011 mei 2011).
- Farone, C. (2008). "Battling Scientology. Anonymous's Gregg Housh is committed to bringing down the Church of Scientology. Is he a gadfly or a goon?" *The Boston Phoenix*,

- 23 oktober 2008 (Online: <http://thephoenix.com/boston/news/69998-battling-sciencetology/#ixzz1IOq64eKC> (bezocht 1 mei 2011)).
- Gladwell, M. (2001). *Het omslagpunt. Hoe kleine dingen een groot verschil maken*. Amsterdam/Antwerpen: Contact.
- Gladwell, M. (2010). Small change. Why the revolution will not be tweeted. *The New Yorker*, 4 Oktober 2010. Online: http://www.newyorker.com/reporting/2010/10/04/101004fa_fact_gladwell (bezocht 1 mei 2011).
- Granovetter, M. (1973). The strength of weak ties, *American Journal of Sociology* 78(6) 1360-1380
- Grigoriadis, V. (2011). 4chan's Chaos Theory. *Vanity Fair*, april. Online: <http://www.vanityfair.com/business/features/2011/04/4chan-201104> (bezocht 1 mei 2011).
- Grossman, W. M. (1995). alt.scientology.war. *Wired*, 12 augustus. Online: http://www.wired.com/wired/archive/3.12/alt.scientology.war_pr.html (bezocht 1 mei 2011).
- Koopmans, R. (2004). Movements and media: Selection processes and evolutionary dynamics in the public sphere. *Theory & Society* 33 (3-4) 367-391.
- Koopmans, R., & Olzak, S. (2004) Discursive opportunities and the evolution of right-wing violence in Germany. *American Journal of Sociology* 110(1) 198-230.
- Koster, W. de (2010). "Nowhere I could talk like that". *Togetherness and identity on online forums*. Rotterdam, proefschrift, Erasmus Universiteit.
- Langman, L. (2005). From virtual public spheres to global justice: a critical theory of inter-networked social movements. *Sociological Theory* 23(1) 42-74.
- Lasar, M. (2010). KISS frontman on P2P: "Sue everybody. Take their homes, their cars." *Ars Technica*, Online: <http://arstechnica.com/tech-policy/news/2010/10/kiss-frontman-we-should-have-sued-them-all>. (bezocht 1 mei 2011).
- Mitchell, M. (2009). *Complexity. A guided tour*. Oxford: Oxford University Press.
- Mueller, M. L. (2002). *Ruling the root: internet governance and the taming of cyberspace*. Boston, MA: MIT Press.
- Scholl, C. (2010) *Two sides of a barricade. (Dis)order and summit protest*. Proefschrift, Universiteit van Amsterdam.
- Wikipedia (2011) Lemma Project Chanology. Online: http://en.wikipedia.org/wiki/Project_Chanology (bezocht 1 mei 2011)